

В АВСТРІЙСЬКОМУ, ПОЛЬСЬКОМУ Й РАДЯНСЬКОМУ ЛЬВОВІ: ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ МАРКІЯНА-ОРЕСТА СМІШКА

Наталя БУЛИК

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна,
e-mail: nata_bnm@ukr.net*

У статті, присвяченій відомому львівському археологові Маркіяну-Оресту Смішку, 120-річчя якого наукова спільнота святкує 7 листопада 2020 р., на основі багатоджерельної бази відтворено його життя та діяльність при різних політичних режимах. У Львові зберігається лєвова частка архівів дослідника, однак велика частина з них, зокрема матеріали родинного, до наукового обігу введено вперше. Відомо, що народився і все життя М. Смішко жив та працював у Львові, його формування як археолога припадає на міжвоєнний період і пов'язане з польським Львівським університетом. Встановлено, що до 1939 р. він відкрив, дослідив і ввів до наукового обігу велику кількість археологічних пам'яток, завдяки яким його ім'я стало відоме. Визначено, що особливе місце в його тогочасних наукових дослідженнях належить пам'яткам ранньоримського періоду. Одночасно М. Смішко проводив заняття для студентів, їздив на наукові стипендії, займався впорядкуванням археологічної збірки університету та реставрацією археологічних знахідок, був одним із улюблених учнів Леона Козловського.

Стверджено, що наступний етап життя М. Смішка пов'язаний з академічною археологією Львова – від 1940 р. до 1961 р. керував відділом археології, який став провідною академічною установою на заході України (початково це був Львівський відділ Інституту археології АН УРСР, а з лютого 1951 р. – відділ археології Інституту суспільних наук АН УРСР). Зазначено, що тут він найкраще показав себе як вчений і організатор наукового життя, провів найрезонансніші польові дослідження, опублікував найважливіші наукові праці, зокрема «Карпатські кургани I тисячоліття нашої ери» (1960), у якій виділив окрему археологічну культуру карпатських курганів, захистив докторську дисертацію (1965), виховав плеяду учнів і послідовників.

Ключові слова: Маркіян Смішко, кургани, могилиники, поховальні пам'ятки, ранньослов'янська археологія, римська доба, культура карпатських курганів, склоробна майстерня, Комарів.

Цьогоріч виповнюється 120 років від дня народження знаного археолога, фахівця із римської та ранньослов'янської археології, уродженця Львова Маркіяна-Ореста Смішка (1900–1981) (рис. 1). Усе життя він пов'язав зі Львовом та археологією, переживши чотири політичні режими та дві світові війни, які, безперечно, позначилися на формуванні його світогляду. Писати його науковий портрет не лише неймовірно цікаво, а й дуже відповідально, адже, не завжди вистачає джерел, а іноді вони доволі суперечливі.

Звичайно, така постать в українській археології, як М. Смішко, не могла залишитися поза увагою дослідників. Кілька статей, присвячених ученому, вийшли з-під пера його учня Володимира Цигилика [Цигилик, 1998, с. 47–50; 2002, с. 10–12], цікаві спогади опублікував син Роман [Смішко Р., 2011], внук Орест схарактеризував 1930-ті роки в його науковій діяльності [Смішко О., 1998, с. 50–52], різні аспекти польової та кабінетної роботи описували Олександр Ситник [Ситник, 2002, с. 20–23; 2012, с. 138–146, 195–201], Оксана Адамишин та ін. [Адамишин, 2014, с. 98–102]. Ґрунтовний аналіз його наукової роботи зробили польські колеги [Gurba, Kowowski, 1992, s. 87–94]. Однак нещодавно вдалося одержати доступ до документів, досі неві-

Рис. 1. Маркіян Смішко (1900–1981).
Архів родини Смішків
Fig. 1. Markian Smishko (1900–1981)
Smishko family's archive

домих у науці. Найцінніші – це світлини, залікові книжки, щоденники, особисті документи, листування, які збереглися у сімейному архіві дослідника й архіві відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України (НАН України). Вони дають змогу проаналізувати масштаби польових робіт, методик досліджень, наукову комунікацію, роботу в університеті та відділі археології, а ще з них довідуємося про людські якості, риси характеру, звички відомого вченого.

**В австрійському та польському Львові:
дитинство й молоді роки**

Народився Маркіян-Орест Смішко 7 листопада 1900 р. у родині державного службовця пошти Юліана Смішка та Станіслави з дому Кузьмович. Дитинство і юність майбутнього археолога проходило на Замарстинові в будинку на вул. П'ястів, 20. «В часі навчання в Університеті, Батько з родиною проживав на Замарстинові. На навчання він зазвичай добирався пішки, або шостим номером трамвая. Кінець зими 1928 р. видався надзвичайно холодним – морози сягали 38–39 °С», – писав у спогадах син археолога Роман [Смішко Р., 2011, с. 13].

Рис. 2. З родиною. Маркіян Смішко стоїть перший праворуч
Fig. 2. With family. Markian Smishko first from the right

Маркіян Смішко був другою дитиною в багатодітній сім'ї (рис. 2). Після нього народилося ще п'ятеро. Родина жила незможнo.

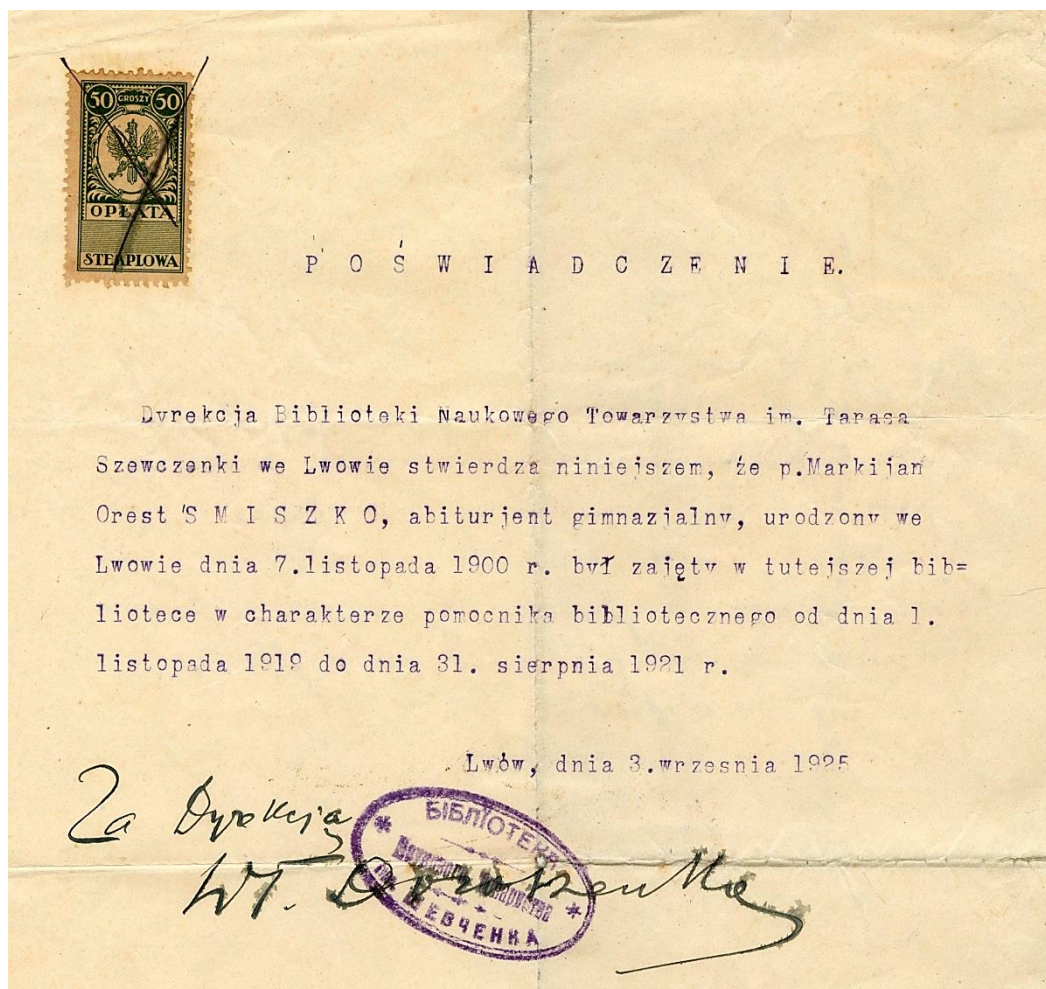

Рис. 3. Довідка, що засвідчує роботу Маркіяна Смішка в бібліотеці НТШ від листопада 1919 р. до серпня 1921 р.

Fig. 3. Certificate that witnessed Markian Smishko's work in the library of Shevchenko's scientific society from November, from 1919 till August, 1921

Шкільну та гімназійну освіту М. Смішко здобув в австрійські часи, а далі – роки війни, де показав себе в лавах Української Галицької армії (УГА). Про цей епізод біографії залишив спогади син Роман: «В листопаді 1918 р. розпочалась польсько-українська війна. Батько з братом записались добровольцями у ряди Української Галицької армії. Їхній батько запропонував свої послуги при формуванні польової пошти УГА і був призначений її начальником. ... Найстрашнішими, за розповідями Батька, були багнетні рукопашні бої, в яких він приймав безпосередню участь. Глибокі шрами від багнетів назавжди закарбувались на його тілі, через що він завжди носив краватку» [Смішко Р., 2011, с. 11].

У 1919 р. майбутній археолог склав «іспит зрілості в Ідержавній гімназії, класичного типу у Львові» [Архів родини Смішків. Автобіографія; Смішко Р., 2011, с. 12]. Навчання в Академічній гімназії мало вирішальний вплив на подальшу долю. «Не маючи засобів для продовження навчання, деякий час проживав на випадковій заробітки, а в 1921 р. отримав посаду допоміжного службовика у бібліотеці Наукового товариства ім. Шевченка у Львові», на якій працював до 1923 р. [Архів родини Смішків. Автобіографія]. (рис. 3). Тут майбутній дослідник познайомився із провідними українськими вченими того часу. У 1921 р. записався

на студії на філософський факультет Львівського (таємного) українського університету, однак наступного року залишив навчання (рис. 4) [ЦДІАУ, ф. 310, оп. 1, спр. 356]. Далі була служба в польській армії (квітень 1923–1924). Як відзначає у спогадах син Роман: «... в 1919 р. ректорат Університету оголосив, що на навчання будуть прийматися лише студенти, які виконали свій військовий обов'язок перед Польською державою. Незважаючи на протести українців, 22 березня 1919 р. Польська рада міністрів опублікувала рішення, яке повністю підтвердило розпорядження ректорату. Це змусило Батька записатись у школу підстаршин (підхорунжівка) польського війська із квітня 1922 по січень 1923 року»¹ [Смішко Р., 2011, с. 13]. Після повернення з військової служби кілька місяців працював на будівництві, а у квітні 1924 р. одержав посаду помічника бухгалтера в одному зі страхових підприємств Львова, де затримався до початку студій в університеті й нового етапу у житті, пов'язаного з археологією.

Рис. 4. Залікова книжка студента філософського факультету Львівського (таємного) українського університету Маркіяна Смішка (1921–1922)

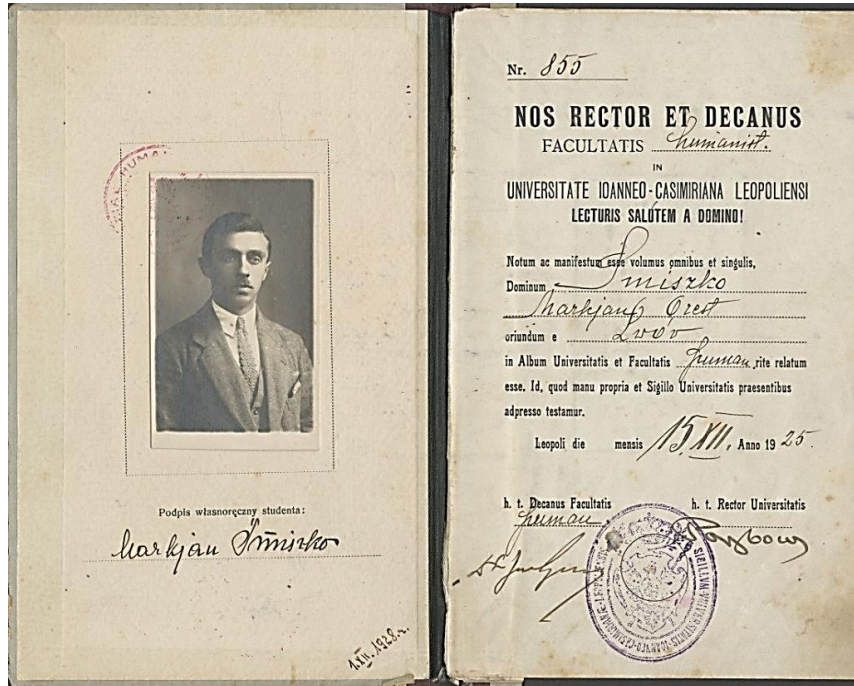
Fig. 4. Record-book of Markian Smishko – student of the Philosophy faculty of Lviv (Secret) Ukrainian University (1921–1922)

Археологічну освіту дослідник здобув у польському Львівському університеті Яна Казимира. «М. Смішко при своїх здібностях і працьовитості одержав солідну наукову підготовку до дальшої науково-дослідчої діяльності. Самий факт, що він як українець став старшим асистентом в тодішньому польському університеті Яна Казімержа, а ще до того у Львові, на терені якого діяла особлива практика українофобної політики окупанта в відношенні до українського населення, говорить за себе», – писав колега по університету

¹ В автобіографії М. Смішка служба в польському війську датується квітнем 1923–1924 рр.

Олександр Домбровський [Домбровський, 1993, с. 136]. Варто відзначити, що в міжвоєнний період ставлення до студентів-українців було дуже неоднозначне. За підрахунками Марини Чебан, з історичних спеціальностей захищені докторати серед українців становили лише 4% [Чебан, 2018, с. 279].

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie.				Rok akademicki 1928/29.			
Wydział humanistyczny				Bieżący rok studjów studenta IV			
I. trymestr				II. trymestr			
Nazwisko wykładowego	Godziny	Tytuł wykładu (ćwiczeń lub seminarjum)	Potwierdzenie zgłoszenia się	Nazwisko wykładowego	Godziny	Tytuł wykładu (ćwiczeń lub seminarjum)	Potwierdzenie zgłoszenia się
Dr. Prof. m.		Antropologia ogólna.		Dr. Prof. m.		Antropologia ogólna.	
Czekanowski Jan	2.	Epoka brązu		Czekanowski Jan	2.	Epoka brązu	
Dr. Prof. nadzw.		Biznesie.		Dr. Prof. nadzw.		Biznesie.	
Kozłowski Leon	3.	Tabylki prehistoryczne		Kozłowski Leon	3.	Tabylki prehistoryczne	
Dr. Prof. nadzw.		Historia wst.		Dr. Prof. nadzw.		Historia wst.	
Kozłowski Leon	2.	Seminarjum prehistorji.		Kozłowski Leon	2.	Seminarjum prehistorji.	
Dr. Prof. nadzw.		Stożografia		Dr. Prof. nadzw.		Stożografia	
Dr. Prof. nadzw.	2.	Stożografia		Dr. Prof. nadzw.	2.	Stożografia	
Fischer Adami	3.	Seminarjum		Fischer Adami	3.	Seminarjum	
Dr. Prof. nadzw.		Geologia ogólna		Dr. Prof. nadzw.		Geologia ogólna	
Fischer Adami	2.	Geologia ogólna		Fischer Adami	2.	Geologia ogólna	
Dr. Prof. m.		Geologia ogólna		Dr. Prof. m.		Geologia ogólna	
Rośkała Wojciech	4.	Geologia ogólna		Rośkała Wojciech	4.	Geologia ogólna	

Рис. 5. Залікова книжка студента гуманістичного факультету Львівського університету Маркіяна Смішка

Fig. 5. Record-book of Markian Smishko – student of Humanistic faculty of Lviv University

WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY
UNIwersytetu JANA KAZIMIERZA
WE LWOWIE

We Lwowie, dnia 2 kwietnia 1932.

Nr. 156.

Do
R e k t o r a t u
Uniwersytetu Jana Kazimierza

W odpowiedzi na pismo Rektoratu z daty 7 marca 1932

L: 2548 ex 1931/32 w sprawie mianowania Marcjana Oresta ŚMISZKI asystentem młodszym przy katedrze prehistorji na miejsce dra Jana Bryka, mam zaszczyt zakomunikować, że dr. Bryk wniósł rezygnację z asystentury pod datą 5 stycznia 1932, która to rezygnacja została przyjęta przez Radę Wydziału Humanistycznego na posiedzeniu dnia 17 lutego 1932. Równocześnie Rada Wydziałowa uchwaliła na wniosek prof. Fischera powierzyć obowiązki asystenta młodszego absolwentowi Wydziału Humanistycznego Orestowi Śmiszce, który miał poza sobą dwa stopnie doktoratu t.j. dySSERTację doktorską, przyjętą przez prof. Kozłowskiego i prof. Fischera, i dwugodzinne rygorozum z prehistorji i etnologji, złożone z wynikiem jednomyślnie celującym w dniu 17 października 1931.

W obecnej chwili posiada p. Śmiszko także rygorozum jednogodzinne z filozofji, złożone dnia 18 marca 1932 z wynikiem jednomyślnie dostatecznym, wobec czego podpisany Dziekan uprasza Rektorat o definitywne załatwienie wniosku w myśl uchwały Rady Wydziałowej t.j. o powierzenie wymienionemu kandydatowi obowiązków asystenta młodszego przy katedrze prehistorji do końca września 1932 .

Załączono rezygnację dra Bryka i wniosek przyjęcia pomocniczej siły naukowej.

2 zał.

SEKRETARIAT AKADEMICKI I REKTORAT
UNIwersytetu JANA KAZIMIERZA
WE LWOWIE

WYKONANO DN. 7. IV 1932
9935 KK 31/ZALACZN. 2

Dr. Radlachs

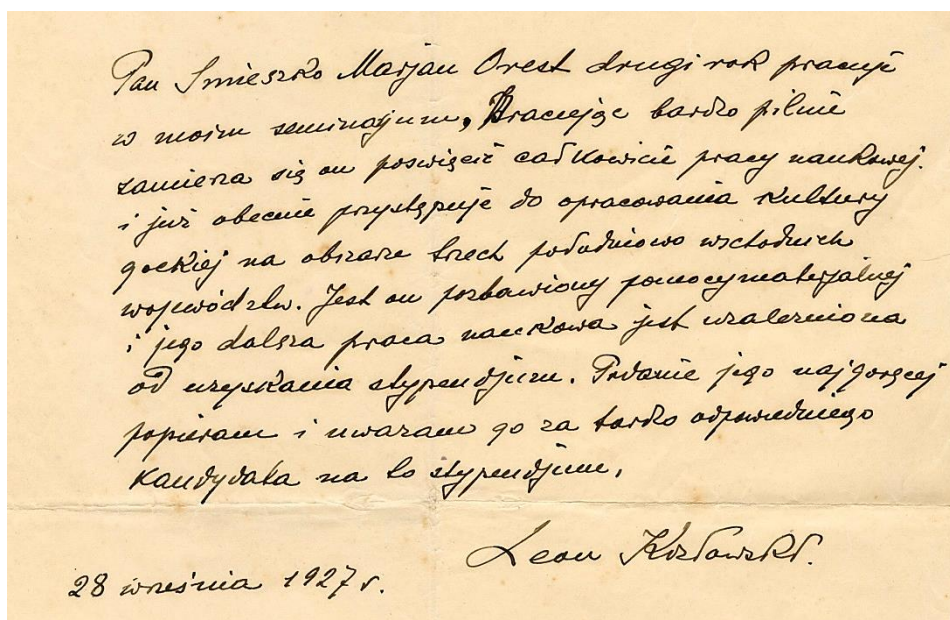
Dziekan W.H.

Рис. 6. Документ про призначення Маркіяна Смішка молодшим асистентом кафедри праісторії. 1932 р.

Fig. 6. Document that witnessed appointment of Markian Smishko to position of junior assistant of the Chair of Prehistory. 1932

Маркіян Смішко був студентом гуманістичного факультету в 1925–1930 рр. і працював під керівництвом відомого археолога Леона Козловського. Відтоді й до 1954 р. його життя тісно пов'язано з Львівським університетом. Із залікової книжки довідуємося, що на першому році навчання він слухав лекції Казимира Твардовського, Романа Інгардена, Яна Птасьніка й один предмет у Леона Козловського. На другому – обирає праісторію і до закінчення університету тісно співпрацює з Леоном Козловським, Тадеушем Сулімірським, а також археологами-класиками. У Л. Козловського слухав такі курси: «Вступні відомості з праісторії» (1926/1927 н. р.), «Молодша кам'яна доба в Польщі (неоліт)», «Аналіз доісторичної кераміки» (1927/1928 н. р.), «Доісторичні пам'ятки Східної Малопольщі», «Бронзова доба в Європі» (1928/1929 н. р.) (рис. 5) [Архів родини Смішків. Залікова книжка М. Смішка]. Варто відзначити, що в М. Смішка від початку навчання склалися добрі відносини із проф. Козловським. Археолог Михайло Клапчук у спогадах відзначав, що професор був доволі поміркованим у ставленні до різних національностей. Водночас «українського самостійницького руху не толерував», але попри це «при собі тримав ад'юнктом нашого земляка М. Смішка й прихильно відносився до мене», – констатував М. Клапчук [Клапчук, 2006, с. 290].

Pan Smieszko Markian Orest drugi rok pracy
w moim seminarjum, Prace jego bardzo silnie
kamiona z wzrostem sa i wiecej pracy naukowej.
i jego obecne rozprawy do opracowania nielicznej
gosciej na obrotach wroch podobnie wo wstodnich
wzrostow. Jest on podobnie rozsumowujacy
i jego dalsza praca naszkola jest walczenia
od uprzedzenia syprowizji. Tworze jego najdziej
rozprawy i uwazam go za bardzo odznaczajacego
kandydata na to syprowizji.

28 wrzesnia 1927 r. Leon Kozłowski.

Рис. 7. Рекомендація від професора Леона Козловського на державну стипендію для Маркіяна Смішка

Fig. 7. Recommendation from Professor Leon Kozłowski for appointment of state scholarship for Markian Smishko

У літературі, присвяченій М. Смішкові, можна прочитати, що його не допускали до габілітації через національність [Білас, 2005, с. 70]. Однак документи, які збереглися, дають підстави засумніватися в цьому твердженні. Візьмімо до уваги хоча б той факт, що навесні 1932 р. (після того, як посаду асистента кафедри праісторії залишив Ян Брик), декан факультету Владислав Подляха та два професори – Леон Козловський та Адам Фішер, авторитетні на той час вчені – просили ректора залишити Маркіяна Смішка при університеті. Вони скерували до нього рекомендацію ради факультету з обґрунтуванням доцільності залишити абсолювента на посаді молодшого асистента (рис. 6) [ДАЛО ф. 26, оп. 5, спр. 1758, арк. 38]. Це клопотання ректор задовольнив. З 1 квітня 1932 р. М. Смішко одержав посаду асистента кафедри праісторії Львівського університету, а 16 квітня прочитав промоційну

лекцію [Kronika..., 1932, s.49]. Це призначення відбулося в час, коли асистентом університетської кафедри могла стати людина з дипломом нижчого ступеня, але аж ніяк не випускник. Очевидно, тут вирішальну роль зіграли старання і здібності М. Смішка, а також підтримка вчителів, зокрема Л. Козловського. У 1932 р. М. Смішко опублікував монографією і захистив докторат на тему «Культури ранньоримського часу в Східній Малопольщі». Ця праця принесла йому визнання.

Рис. 8. Учасники IV З'їзду студентів праісторії польських університетів у Львові. 1934 р. Маркіян Смішко стоїть у першому ряді третій ліворуч

Fig. 8. Participants of IV Congress of students of prehistory of Polish universities in Lviv. 1934. Markian Smishko stands in the first row third from the left

Природні здібності й добра університетська освіта сприяли тому, що студент-українець залишився працювати в університеті, і перший етап його наукової діяльності, який тривав до 1939 р., нерозривно пов'язаний із цією установою. Саме в цей час М. Смішко повністю сформувався як вчений, визначився з науковою проблематикою, розкопав величезну кількість археологічних пам'яток на заході України.

Підтримка від проф. Козловського супроводжувала М. Смішка в різних аспектах діяльності. Для прикладу зачитую лист, датований 28 вересня 1927 р., у якому професор пише рекомендацію на державну стипендію і наголошує: *«Пан Смішко Марян Орест другий рік працює на моїм семінарі. Працює дуже ретельно і має намір повністю присвятити себе науковій роботі і вже приступає до дослідження готської культури на терені трьох південно-східних воєводств. Він позбавлений матеріальної підтримки і його подальша наукова праця повністю залежить від отримання стипендії. Подання його гаряче підтримую і вважаю, що він є найбільш відповідним кандидатом на цю стипендію»* (рис. 7) [Архів родини Смішків; Lech, 2006, s. 46]. Варто також відзначити, що серед документів зберігся дозвіл на розкопки тоді ще студентові М. Смішку на дослідження у Руднику й околицях [ЛННБ ім. В. Стефаніка ф. 26, спр. 17, ч. 2, арк. 385]. З 1932 р. уже асистентові кафедри археології Львівського університету дозвіл видали на п'ять років і він охоплював п'ять воєводств заходу України [ЛННБ

ім. В. Стефаніка ф. 26, спр. 42, ч. 5, арк. 52, 55]. На 4-му курсі він брав участь у розкопках середньовічного Крешова, могильника перших століть н. е. біля с. Копки Ниського повіту (тепер – Республіка Польща).

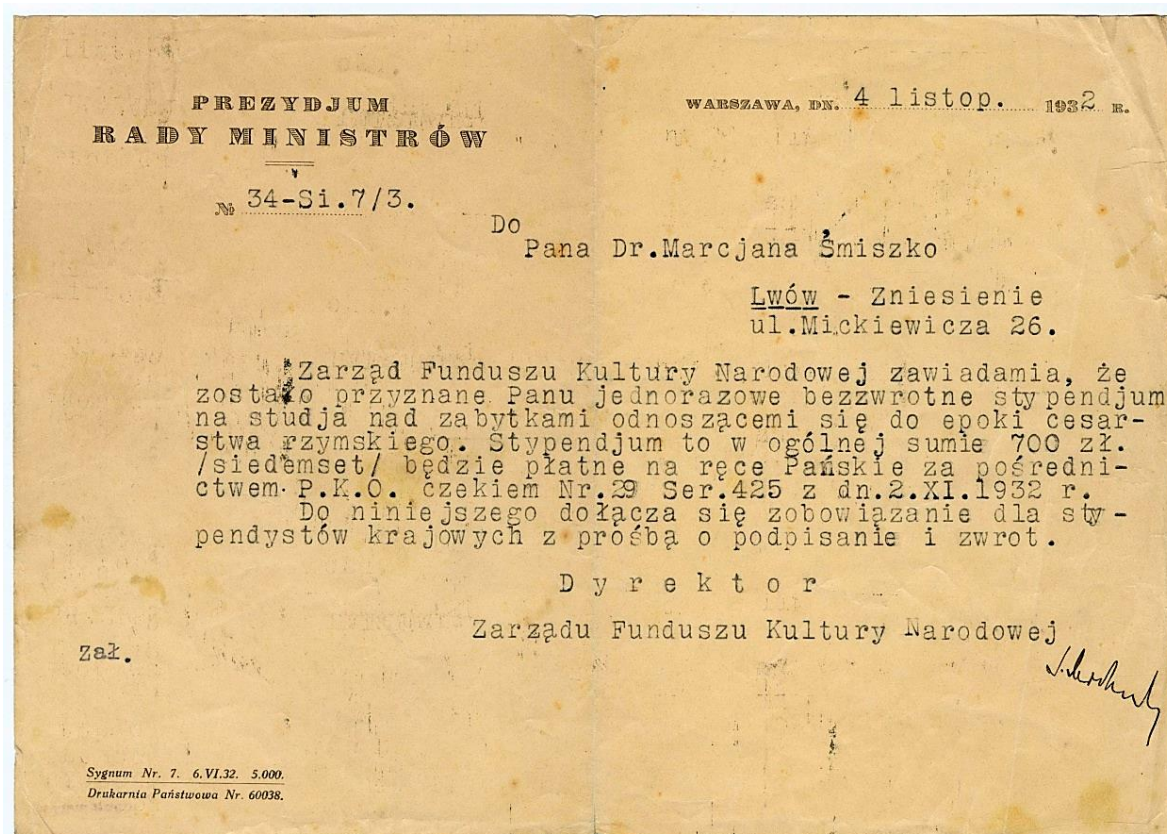

Рис. 9. Документ про призначення Маркіянові Смішкю стипендії від Фонду культури Міністерства віровизнань і народної освіти для наукової роботи

Fig. 9. Document that witnessed assignment of a scholarship of Foundation of culture of Ministry of religious affairs and public education to Markian Smishko

На 1930-ті роки припадають розкопки М. Смішка могильників і поселень римського часу в селах Гринів (1930), Незвисько (1934), Колоколин (1935); енеолітичного селища у Малих Грибовичах поблизу Львова (1933–1934); курганів доби бронзи в Чижикові; курганів перших століть н. е. на Прикарпатті: Цуцилин, Трач, Стопчатів (1936), Струтин Нижній (1937), Городниця (1938–1939).

Влітку 1930 р. М. Смішко виголосив доповідь на ІЗ'їзді студентів праісторії вищих навчальних закладів Польщі у Кракові, де був одним із трьох² представників львівського студентства [дет. див.: Булик, 2018, с. 84]. Варто відзначити, що на цьому з'їзді він модерував перше засідання, а учасниками дискусії були професори Юзеф Костжевський та Леон Козловський [Pierwszy Zjazd..., 1930, S. 83]. У наступні роки М. Смішко брав участь в археологічних форумах Львова, Кракова, Варшави й інших міст, наприклад, VII Міжнародному конгресі історичних наук у Варшаві, IV З'їзді студентів праісторії польських університетів у Львові (1934) (рис. 8) тощо.

² На з'їзді зі Львова були ще присутні Ян Фальковський і Гелена Цегак [Pierwszy Zjazd..., 1930, s. 82].

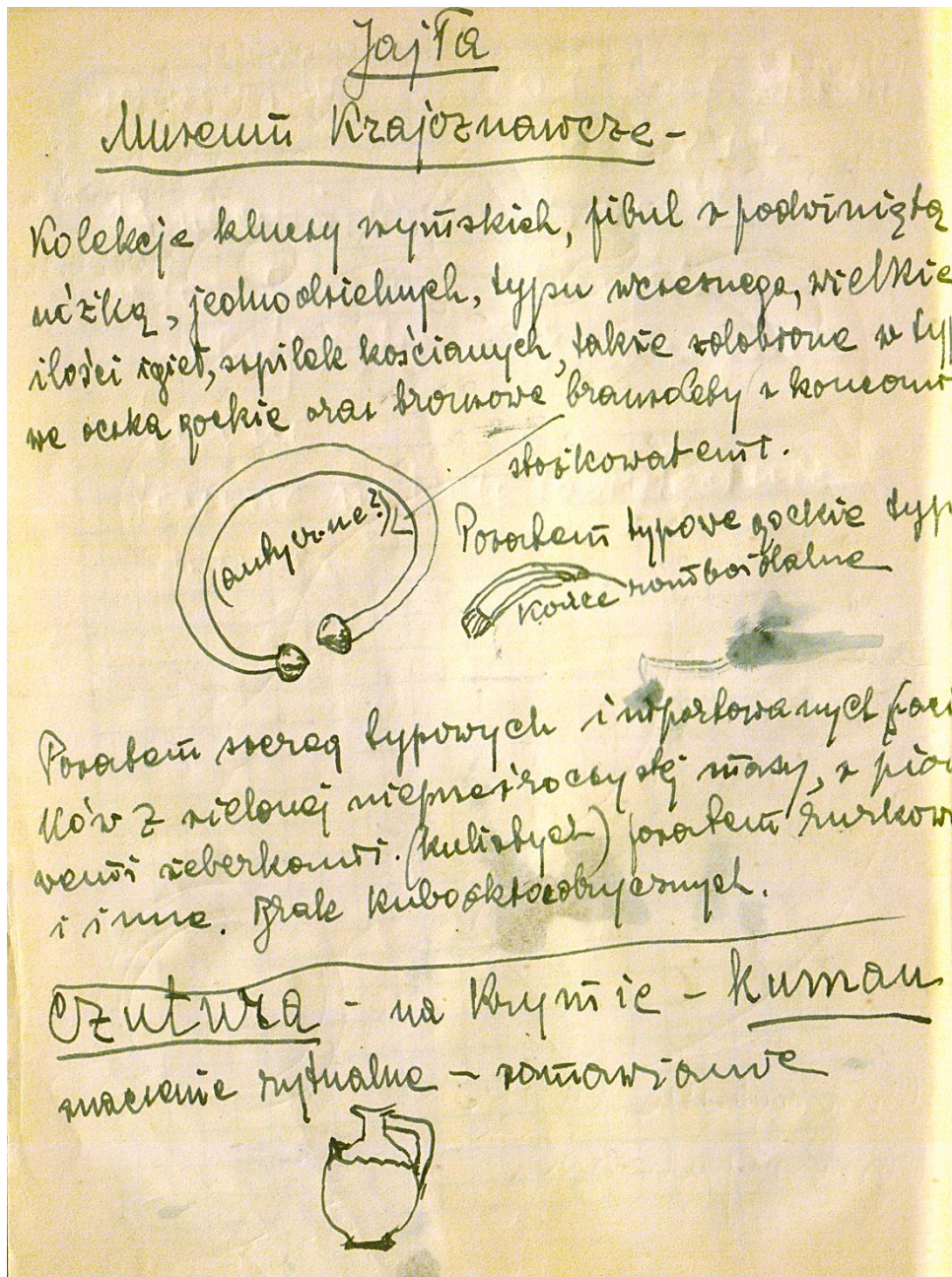

Рис. 10. Рисунки знахідок та нотатки Маркіяна Смішка з музею в Ялті. 1934 р. Архів ВА ІУ НАНУ
 Fig. 10. Drawings and records made by Markian Smishko in the Museum of Yalta. 1934. Archive of DA IUS NASU

Доволі прихильним було ставлення до М. Смішка варшавських колег. У жовтні 1932 р. директор Державного археологічного музею у Варшаві Роман Якимович у характеристиці на нього для отримання наукової стипендії зазначав: «Др. Маркіян Смішко походить з української сім'ї. Наскільки мені відомо, справами політичними не займається, весь свій час посвячує науковій роботі...» [Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Nr 756-IV]. У 1932 р. М. Смішко відбув на наукове стажування до Праісторичного музею Польської академії наук (ПАН) у Кракові. Фінансування молодий дослідник отримав із фонду декана гуманістичного факультету. Тоді він одержав унікальну можливість ознайомитися з єдиною на той час у

Польщі взірцево організованою лабораторією праісторичних знахідок і здобув досвід консервації археологічних артефактів. Ці знання пізніше використав при інвентаризації та консервації колекції Інституту праісторії Львівського університету, а також допомагав колегам з інших установ, зокрема з Музеєм Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ), правильно це робити з предметами їхніх музейних збірок.

Рис. 11. Фрагмент експозиції археологічної збірки Львівського університету. 1930-ті. Архів родини Смішків

Fig. 11. Fragment of exposition of archeological collection of Lviv University. 1930-th. Smishko family's archive

За успішну працю і здобутки в галузі праісторії у 1933 р. Фонд культури Міністерства віровизнаний і народної освіти надав М. Смішкові стипендію (700 зл.) (рис. 9) для наукової роботи (опрацювання матеріалів у Кракові) та закордонної поїздки (1934), яку молодий дослідник здійснив до Радянського Союзу (опрацював музейні фонди в Москві, Ленінграді, Мінську, Києві, Харкові, Полтаві та ін.). Щоденники з цих подорожей із детальними рисунками й описом матеріалів зберігаються у відділі археології (рис. 10) [НА ВА ІУ НАН України. Матеріали М. Смішка].

У міжвоєнний період М. Смішко був членом українських і польських організацій, зокрема скарбником Львівського відділу Польського праісторичного товариства [Sulimirski, 1935, s. 27–28], а також дійсним членом НТШ (із 1933 р.) [Найда, 1997, с. 26]. На засіданнях комісій НТШ М. Смішко виголошував наукові доповіді («Культури вчасної доби римського цесарства у Східній Галичині», «Розвадівське залізне ратище з рунічним написом» та ін.) [Петегирич, Павлів, 1991, с. 424]. Співпрацював він і з музеєм «Бойківщина», який очолював В. Кобільник. У 1938 р. дослідник став членом Комісії антропології та праісторії Польської академії науки та мистецтва у Кракові.

Рис. 12. Львівські археологи в Біскупіні. Зліва направо: Тадеуш Сулімірський, Юзеф Костжевський, (?), Маркіян Смішко. 1937 р.

Fig. 12. Lviv archeologists in Biskupin. From left to right: Tadeusz Sulimirski, Jozef Kostrzewski, (?), Markian Smishko. 1937

Рис. 13. Львівські археологи в Біскупіні. Зліва направо: другий стоїть – Казимир Журовський, сидять – (?), Юзеф Костжевський, Ірена Сівек, Маркіян Смішко. 1937 р. Архів родини Смішків

Fig. 13. Lviv archeologists in Biskupin. From left to right: second stand – Kazimierz Żurowski, sit – (?), Jozef Kostrzewski, Irena Sivek, Markian Smishko. 1937. Smishko family's archive

У травні 1934 р. кандидатуру М. Смішка подано на переведення на посаду старшого асистента кафедри праісторії. Тут також не обійшлося без клопотання її керівництва в особі Т. Сулімірського, який на той час виконував обов'язки завідувача. У клопотанні Т. Сулімірський робив акцент на його захищеному доктораті у квітні 1932 р. (тема «*Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa Rzymskiego w Małopolsce Wschodniej*»), а також численних самостійних польових роботах. У справі про це переведення від 9 травня 1934 р. зазначено, що він «зобов'язаний проводити інвентаризацію та опікуватися археологічною збіркою, він зобов'язаний також самостійно проводити археологічні розкопки» [ДАЛО ф. 26, оп. 5, спр. 1758, арк. 43] (рис. 11). М. Смішко одержав посаду старшого асистента і з 1 вересня 1935 р. мав тижневе навантаження 20 год з оплатою 170 зл. на тиждень [ДАЛО ф. 26, оп. 5, спр. 1758, арк. 60].

Рис. 14. Дослідження могильника перших століть нашої ери біля с. Гринів неподалік Львова. Жовтень 1930 р. Архів родини Смішків

Fig. 14. Explorations of cemetery of first centuries AD near Hryniv near Lviv. October, 1930. Smishko family's archive

М. Смішко не лише викладав, а й багато працював зі студентською молоддю поза аудиторією. У 1938–1939 рр. ад'юнкт кафедри археології М. Смішко та І. Сівек керували студентською практикою. Усі студенти кафедри археології обов'язково відбували тритижневу практику з консервації і реставрації речей, що проходила на базі Музею Червенських городів. Ці практики проходили з розпорядження Л. Козловського, який на той час був чи то куратором, чи то директором археологічно-етнографічного Музею Червенських городів³.

У цей період наукової діяльності М. Смішко залучений до всіх процесів, що відбувалися на кафедрі праісторії. Для прикладу наведу поїздку в червні 1937 р. до Перемишля, Кракова, Гнезна, Біскупіна й Познані, де він був технічним керівником групи студентів [Білас, 2009, с. 214–215]. З цієї наукової подорожі збереглися цікаві світлини (рис. 12–13). Одночасно багато

³ Цей музей був задуманий як доволі амбітний план об'єднати усі, головню польські археологічні колекції Львова у єдиний музей. Однак зреалізувати його не судилося.

копав, проводив розвідкові роботи (як, наприклад, спільно з кафедрою класичної археології у Борщівському повіті влітку 1937 р. [ЛННБ ім. В. Стефаніка ф. 26, спр. 42, ч. 5, арк. 61]), а також публікував результати цих досліджень у науковій літературі.

Польові дослідження у міжвоєнний період. Одні з перших самостійних досліджень М. Смішко проводив восени 1930 р. на могильнику перших століть н. е. біля с. Гринів неподалік Львова (рис. 14). Могильник виявлено випадково, і він частково був знищений. У ході розкопок відкрито сім тілопальних поховань. До цих робіт також залучено Т. Сулімірського. На основі здобутого матеріалу М. Смішко зробив висновок про повні аналогії отриманих знахідок із комплексом матеріалів Верхньолипицького могильника [Смішко О., 1998, с. 51]. Дослідник ретельно опрацював кераміку й металеві вироби з цих розкопок [Bryk, 1930, s. 92]. Результати лягли в основу доповіді на ІЗ'їзді студентів праісторії вищих навчальних закладів у Кракові (1930).

Рис. 15. Археологічні знахідки з розкопок у Малих Грибовичах. 1933–1934 рр.
Архів ВА ІУ НАНУ

Fig. 15. Archeological finds from excavations in Mali Hrybovychi. 1933–1934. Archive of
DA IUS NASU

Улітку 1932 р. М. Смішко спільно з Т. Сулімірським провели розкопки на групі курганів енеолітичного часу в с. Колпець Дрогобицького повіту [МАК. SP 33/9, ark. 273–275; Войтович, 2020, с. 102]. Ці роботи відбувалися за підтримки воєводського фонду для безробітних у Львові. У короткому звіті про роботи 1932 р. М. Смішко зазначає, що розкопано 10 курганів [Nowe wykopaliska, s. 21–25]. Однак у більшій статті на сторінках газети «Діло» писав: *«Прокопано тоді 8 могил, де найдено останки похоронів людности, що належала до культури т. зв. шнурової кераміки. Це була людність кочівнича, яка заселявала між іншим також степові території нашого краю. Похоронний обряд того племені цікавий ще й тим, що мерця хоронили все в скорченому положенні, при чому тіло посипували охрою»* [Смішко, 1933, с. 2]. Сокирки дали змогу дослідникам датувати кургани ранньонеолітичним часом. Ще два поховання досліджено в лісі за 1,5 км від попередньої групи. Результати досліджень Т. Сулімірський представив у статті «Культури шнурової кераміки і індоєвропейська проблема», яка вийшла в матеріалах VII Міжнародного конгресу істориків у Варшаві (1933). У публікації він висловлює думку про азійське походження культури шнурової кераміки та *«вважає її культурою перших індоєвропейців»* [Sulimirski, 1933, s. 287–308]. У 1933–1934 рр. розкопки в Колпці М. Смішко продовжив самостійно.

Про неабияку польову активність археолога свідчить той факт, що в 1933 р. і 1934 р. він проводив стаціонарні польові дослідження на ще одній пам'ятці – у Малих Грибовичах під Львовом [дет. див.: Гавінський, 2009, с. 172–197]. Із цих досліджень в архіві відділу археології збереглася польова документація і численні світлини (рис. 15). Необхідно відзначити, що звіти про дослідження М. Смішка з'являлися фактично відразу на сторінках тогочасних археологічних часописів. На сторінках журналу «Z Otchłani Wieków» за 1934 р. знаходимо повідомлення: *«... др. Смішко провів дослідження земляних валів з XII і XIII віку по Христі в*

Грибовичах. При розкопуванні валів виявлено сліди поселення із кінця молодшої кам'яної епохи, тобто 2000 років перед Христом. Натраплено на гріб, в якому був кістяк і чотири посудини з рештками їжі. Неподалік знайдено крем'яну сокиру, ніж і бронзові намистини. Збоку знайдено сліди кількох доісторичних земляних жител, а також завали глиняних стін. Стверджено, що в цьому місці в ХХ віку перед Христом проживало плем'я землеробсько-скотарське (культура лійчастого посуду)... Наступні археологічні дослідження будуть проведені навесні» [Śmiszko, 1934 a, s. 17]. Варто зазначити, що на цю пам'ятку відбувалися наукові екскурсії, організовані кафедрою. Збереглися світлини й документи, які засвідчують, що сюди неодноразово навідувалися її працівники чи не цілим складом (рис. 16), а для студентів, що записувалися на заняття праісторії, виїзди сюди були обов'язковими [ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1583, арк. 51–52; Білас, 2009, с. 215].

У 1935 р. М. Смішко досліджував пам'ятку в Колоколині на Рогатинщині (рис. 18). Цим роботам передував виїзд сюди навесні 1935 р. Т. Сулімірського, якого запросили місцеві мешканці на місце знищеної печери для обстеження двох частково зруйнованих поховань [Śmiszko, 1935, s. 155]. Тоді ж вони передали бронзові речі, виявлені на іншому могильнику в околицях цього села⁴. Проведені на місці дослідження дали підстави Т. Сулімірському вважати, що фрагмент бронзової посудини походить з впускного поховання у курган енеолітичного часу [Śmiszko, 1935, s. 155]. До могильника входило сім насипів. На ньому розпочав дослідження Т. Сулімірський.

Рис. 16. Екскурсія працівників кафедри праісторії Львівського університету на пам'ятку в Малих Грибовичах. 1936 р. Архів родини Смішків

Fig. 16. Excursion of staff of the Chair of Prehistory of Lviv University on the site in Mali Hrybovychi. 1936. Smishko family's archive

⁴ В Археологічному музеї Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України експонується бронзова ручка від ойнохої з цих досліджень.

Рис. 17. Маркіян Смішко, Ірена Сівек, Казімеж Журовський. Колоколин, червень 1935 р.

Fig.17. Markian Smishko, Irena Sivek, Kazimierz Żurowski. Kolokolyn, June, 1935

хоча нижче згадує четвертий, який вивчав того ж року. [Смішко, 1960, с. 44, 46]. З огляду на те, що збереглися польовий щоденник дослідника й фотографії матеріалів із його підписами, можна стверджувати, що в монографії дослідник припустився помилки, вказуючи дату розкопок [НА ВА ІУ НАНУ, Архів М. Смішка, папка 13].

У цьому ж часі проведено розвідкові роботи ще в кількох місцевостях Коломийського повіту, де виявлено кілька курганів, зокрема один розкопано в Цуцилині.

У вересні 1936 р. М. Смішко спільно Т. Сулімірським проводив польові дослідження на курганному могильнику IV ст. в околиці Яблунова, місцевість Мишина Коломийського повіту [Наукові викопки..., 1936, с. 8].

У 1938–1939 рр. М. Смішко розкопував відому багатощарову пам'ятку в Городниці Городенківського р-ну на Станіславщині. Роботи 1938 р. проводив спільно з К. Журовським. Попередні результати, присвячені неолітичним знахідкам, опубліковано 1939 р. (рис. 21) [Śmiszko, 1939, s. 67–73]. Однак більшість матеріалів автор розкопок не опублікував. Частину колекції бронзової та ранньозалізної доби оприлюднив Ігор Свешніков [Свешніков, 1964, с. 41], знахідки слов'янського часу – Володимир Баран [Баран, 1964, с. 96]. У результаті досліджень на городищі, крім перерізу валу, М. Смішко виявив цікаві споруди давньоруського часу. Матеріали з цих розкопок він передав Володимирові Петегіричу, який згодом їх опублікував [Петегірич, 1983, с. 47–51; 2019, с. 133–134].

Вивчаючи один із насипів, він виявив багате впускне поховання липицької культури [Махнік Я. та ін., 2002, с. 497]. Влітку цього ж року роботи на курганах доби бронзи продовжила група археологів Львівського університету під керівництвом М. Смішка. Ірена Сівек, Казімеж Журовський та Маркіян Смішко розкопали ще шість насипів у Колоколині (рис. 17). У результаті проведених досліджень Т. Сулімірського й М. Смішка зафіксовано сліди трупопокладень і трупоспалень, а також небагатий супровідний інвентар [Sulimirski, 1968, р. 141–142]. Цього ж року (1935) М. Смішко розкопав сім курганів культури карпатських курганів у с. Мишин на Станіславщині [Смішко, 1960, с. 27].

У серпні 1936 р. археолог проводив дослідження групи курганів культури карпатських курганів у с. Стопчатів Коломийського повіту (рис. 19). Роботи, які розпочалися 12 серпня, Маркіян Смішко проводив спільно з асистентом Іреною Сівек. Усього досліджено три об'єкти. У листі до дружини від 20 серпня 1936 р. археолог наголошує, що закінчив копати групу могил і проведе розвідки в цьому населеному пункті (рис. 20). У монографії за 1960 р. М. Смішко пише, що ці кургани досліджувались 1937 р.,

Рис. 18. Розкопки курганів під керівництвом М. Смішка в Колоколині. Літо 1935 р.
Fig. 18. Excavations of barrows led by M. Smishko in Kolokolyn. Summer, 1935

- 1 -

Выкопаліска 1936-г. квітень

Кіровоград: М. М. Смішко.
Мест. выкоп. в. Стопчатів.

Стопчатів, пов. Котомуйя, гуміна Яблонь.

Дня 12. квітня 1936 г. приступили до ваданія групи курганів
біля сїи окоу граніцу на лісу і Стопчатів, в оддаленіа ^{на право} са 100 мт
од пону Котомуйя-Яблонь на 12 км. од Котомуйя. Поле на котом
знайденоу нє і наховане кургану јст Староїсїя Јур. Рыбозика
в Стопчатовіе. Праволоволовіе вѣт там јстє једен курган в
оддаленіа са 30 мт, коту јстє оддаленіа в 20 мт. (міоло
ноіе јодана јстє Староїсїя)-вїна же од ошлїанїя групи курган-
ноу мајорїя нє Котомуйя (2) Гуміна Яблонь Котомуйя јстє једен
в једнїя ліні ^{од нахованїя} в оддаленіа са 5 м. јоден од обидѣр. К з мїсч
вѣт јуданїе, вѣтнїсїе нє окоу 80 см. јодан одвїсїе јоданї-
овнїсїе, а вїсїе, остани ку нахованїе не вѣтнїсїе нє јавет 50 см і
јст Староїсїя нїсїе нїсїе вѣтнїсїе. Кургану мајорїе сїе од Староїсїя
I-III. Рїсїя ку Котомуйя: II. Котомуйя Гуміна

Рис. 19. Сторінка щоденника Маркіяна Смішка з розкопок у с. Стопчатів. 1936 р.
Fig. 19. Page of Markian Smishko's diary from excavations in Stopchativ. 1936

Підбиваючи підсумки польової діяльності М. Смішка в міжвоєнний період, необхідно відзначити, що він не лише досліджував і публікував їх результати, а й популяризував археологію, зокрема серед місцевої молоді. Свідчення цього – численні світлини та згадки про екскурсії, зокрема в Малих Грибовичах, які проводив археолог. Так у «Хроніці НТШ» зазначено, що 22 листопада 1935 р. М. Смішко провів екскурсію для студентів-техніків на городищі в Малих Грибовичах [Хроніка..., 1937, с. 53]. У його сімейному архіві збереглися світлини, зроблені під час екскурсії на цю пам'ятку у травні 1936 р., на яких присутні працівники кафедри праісторії Львівського університету на чолі з Л. Козловським.

Май дорожа!
Користуючись з короткою побути в Косові хоч і побі дами зна-
вештня. Дякуючи скінчив косями друку мого в втом-
калові, пов. Коломиш і менер шукаю щось дальш их сні-
дів, о які тири ванско. Ще до неділі правдоподібно буду
крутитися в тій околиці, відтак поїду на Корочко
до Текучі і Акремор, сіл положених вже зовсім в горах -
там маю переконатися про деякі інерформації. Відтак
правдоподібно верну до Львова і шойно відси поїду в околиці
Надвірної. Коли в тій тирі займи якийсь змін, не ма-
ряться тебе повідомити. Коразі не можу нарікати на
поїду, бо тільки з самого початку мали триденну
слому. Коли кожен зреш на шесати, то прошу тебе

Косів 20. VII. 1936.

Рис. 20. Поштівка до дружини Євгенії про розкопки у Стопчатові. 20 серпня 1936 р. Архів родини Смішків

Fig. 20. Post card to wife Eugenia about excavations in Stopchativ. August, 20, 1936. Smishko family's archive

Рис. 21. Археологічні знахідки з розкопок Маркіяна Смішка та Казимира Журовського в Городниці. 1938 р. Архів ВА ІУ НАНУ

Fig. 21. Archeological finds from excavations led by Markian Smishko and Kazimierz Żurowski in Horodnytsya. 1938. Archive of DA IUS NASU

У радянському Львові

У розмірене наукове життя Львова внесла свої корективи війна. У вересні 1939 р. багато що змінилося, і для археологів Львівського університету також. Чи не найкрасномовніше їх знайомство з радянською владою ілюструє спогад М. Клапчука про останню передвоєнну експедицію літа 1939 р.: «... весною 1939 р. на свої польові дослідження отримав від М. Смішка понад 200 злотих. Коли я його запитав, як за них прийдеться відзвітовуватись, то Смішко заявив, що напишу, де й коли вів свої польові роботи та що при тім виявив, під цим звітом підпишуся й усе буде гаразд. Тимчасом радянські бухгалтери в кінці 1939 року докопалися, що він та я взяли з університетської каси гроші й поставили вимогу відрахуватися про їх зужиткування згідно з відомими їм законами, тобто з приложенням до детальних звітів, завірених печатками посвідок про найменші затрати ... довелося писати довгі пояснення, ректорат мусів звертатися до комісаріату в Києві й тільки він якось уморив цю "фінансову аферу» [Клапчук, 2006, с. 299]. У сумі М. Смішко за перший експедиційний радянський рік заборгував університету 2 000 крб, за які не міг відзвітувати перед бухгалтерією і до 1941 р. виплачував... А поза тим одержав посаду в. о. доцента кафедри археології у Львівському університеті й читав лекційний курс для студентів.

Рис. 22. Будинок відділу археології за адресою вул. Радянська, 24 (тепер – Винниченка)
Fig. 22. Building of the Department of archeology located at Radyanska Street, 24 (today – Vynnychenka Street)

У січні 1940 р. вийшла постанова про створення філій інститутів АН УРСР у Львові, зокрема й Інституту археології. Так, 8 лютого 1940 р. створено Львівський відділ Інституту археології АН УРСР на базі науковців ліквідованого НТШ та археологів реорганізованого Львівського університету. 40-річний Маркіян Юліанович Смішко очолив відділ. Відтоді й до кінця життя археолог працював у системі АН, а за сумісництвом – в університеті (до 1954 р.). Паралельно з організацією роботи відділу допомагав облаштовувати археологічну експозицію Львівського історичного музею, до якої експонати передано з так і невідкритого Музею Червенської землі та для фомування якої надіслано кількох студентів/чи вчорашніх студентів із Київського історичного музею [Свешніков, 2008, с. 9].

Рис. 23. Маркіян Смішко та секретар відділу Емілія Вінтоняк. 1949 р. Архів родини Смішків
Fig. 23. Markian Smishko and secretary of the Department – Emiliya Vintonyak. 1949. Smishko family's archive

Відділ перебував спочатку за адресою вул. Радянська, 24 (тепер – Винниченка) (рис. 22), а восени 1940 р. його перенесено на пл. Ринок, 10/1, до будинку «Просвіти». На 1940 р. під керівництвом Маркіяна Смішка працювали старші наукові співробітники Ярослав Пастернак і Стефан Круковський, молодші наукові співробітники доцент Іван Старчук та Казимир Маєвський, три асистенти та рисівник (спочатку – М. Левицький, опісля – Є. Прокопович) [Пастернак, 1948, с. 38]. Художником-креслярем у відділі зі середини 1940 р. був Тадеуш Журовський.

У перші роки існування Львівський відділ археології вів доволі активну польову діяльність. Усі роботи проводилися на основі дозволу, який видавав Інститут археології [Пастернак, 1948, с. 38].

На новій посаді й у новій науковій установі М. Смішко продовжував брати участь у наукових форумах. Зокрема, наприкінці січня 1941 р. виголосив дві наукові доповіді на IV Науковій конференції Інституту археології. Археолог розповідав про «Неолітичне селище на городищі в Грибовичах» та «Розкопки поселення в Городниці і новий варіант трипільської культури».

У липні 1941 р. Львів зайняли німці – ситуація круто змінилася. У часи німецької окупації відновило діяльність НТШ. Відбувалися засідання секцій на яких обговорювали «поточні наукові праці, приміром, деякі проблеми історії культури старого Галича й бронзові нашийники бастарнів лятенської доби (Я. Пастернак), орнаментика трипільських мисок (Л. Чикаленко), хронологія пізньоримських тілопальних могил (М. Смішко)» [Пастернак, 1948, с. 39–40]. Польові роботи в цей час практично не велися. У липні 1942 р. М. Смішко з дружиною і сином переселився на сучасну вул. Винниченка (тоді – Чарнецького), в академічний будинок № 26, де і прожив до кінця життя. В офіційній автобіографії під 1941–1944 рр. учений писав: «... службовець управління майном Львівських установ АН». Про цей епізод із біографії батька згадує і син Роман: «Що це була за посада і як її сприймали нові

Рис. 24. На розкопках на Дністрі. Незвисько, 1950-ті. Маркіян Смішко, Олексій Ратич та Лариса Крушельницька. Приватний архів Лариси Крушельницької

Fig. 24. During the excavations on the Dnister River, 1950-th. Markian Smishko, Oleksiy Ratych and Larysa Krushelnytska. L. Krushel'nyts'ka's private archive

окупанти – я не знаю. Очевидно, матеріального забезпечення з цього не було, жили ми впроголодь (хоча я цього не відчував) – мама розповідала, що доводилось варити і лушпиння з бараболі, а щоб якось заробити, вечорами Мама з Батьком сідали до столу і спеціальним пристроєм, який нагадував викрутку з чохлам, набивали тютюн в трубки з папіросного паперу (бібули). Так вони виготовляли сигарети, які потім відносили в одну із багатьох маленьких крамниць на Руській вулиці, або площі Ринок» [Смішко Р., 2011, с. 15]. Польська дослідниця Анета Рибіцька, опираючись на архівні документи з польських архівів, зазначає, що в цей час Маркіян Смішко й Рудольф Ямка працювали у Львівському відділі Інституту східної праці [Rybicka, 2002, s. 57, 170].

У 1944 р. Львівський відділ Інституту археології АН УРСР відновлює роботу. У цей час під керівництвом М. Смішка працювали І. Старчук, К. Маєвський і Б. Білінський. У 1945 р. на роботу прийнято Йосифа Пеленського та Юрія (Єжи) Кульчицького. К. Маєвський у 1945 р., а Ю. Кульчицький 1946 р. виїхали до Вроцлава. Змушений був емігрувати й Я. Пастернак. У 1946 р. відділ археології поповнився Олексієм Ратичем [НА ІУ НАН України, спр. 253, с. 57–58].

У 1945 р. додається ще одна адреса відділу археології – вул. Коперника, 15.

Необхідно відзначити, що в цей час дуже добре фінансувалися експедиції. Доволі показовим фактом було те, що у звіті за 1946 р. значиться, що відділ повернув до Інституту археології 50 тис. крб невикористаних коштів⁵.

⁵ Для прикладу, місячний оклад начальника експедиції в цей час був 980 карбованців, а день відрядження у полі – 32 крб.; молодшого наукового співробітника – 495 і 16 крб., відповідно.

Із «Книги обліку відвідувань» працівників відділу археології за 1945 р. довідуємося, що в середині 1940-х років працювали: М. Смішко, І. Старчук, М. Бардин, О. Бійовська, Е. Вінтоняк, Р. Ганшинец, Й. Дідик, Ю. Кульчицький, Я. Лабій, Й. Пеленський, Е. Прокопович (рис. 23). В іншому списку прізвище Ю. Кульчицького перекреслене, а на його місце вписано В. Манастирського. Крім того, до нього дописані прізвища О. Феніна, Ю. Мушака [Ситник, 2006, с. 120].

У 1947 р. до відділу на посаду художника-реставратора прийшла працювати Лариса Крушельницька, яка в наступні роки брала участь у низці експедицій Маркіяна Смішка (рис. 24).

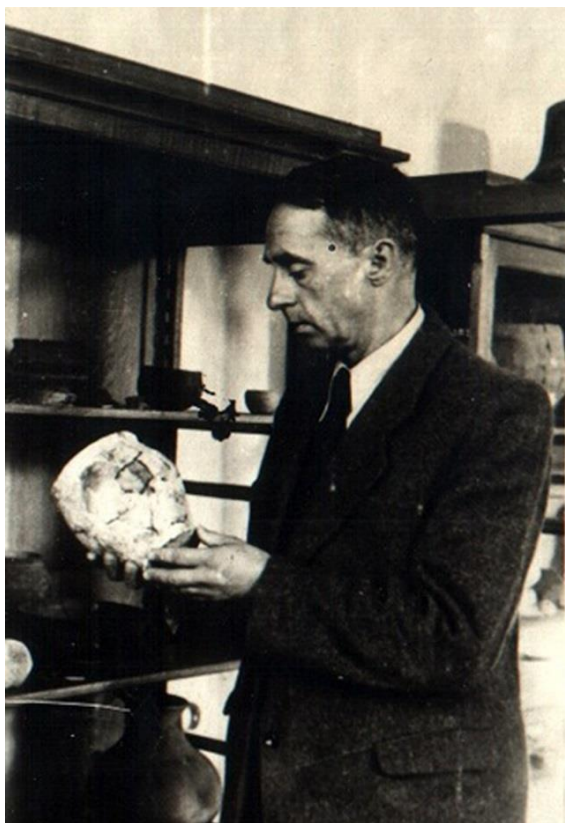

Рис. 25. Маркіян Смішко у відділі археології. 1947 р.

Fig. 25. Markian Smishko in the Department of archeology. 1947

У 1947 р. науковці відділу під керівництвом М. Смішка працювали над кількома темами: «Культура полів поховань у західних областях України і ранньослов'янські культури», «Древні мистецькі пам'ятки феодального Галича», «Червенські городи», «Поселення Північного Причорномор'я від Дунаю до Дністра», а також діяли великі експедиції, які продовжили дослідження Галича та городища Пліснесько в с. Підгірці [Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 70, спр. 769, арк. 13]. Важливо, що всі ці теми були сформульовані й затвердженні з урахуванням наукових інтересів кожного працівника.

У березні 1947 р. докторський диплом 1932 р. нострифіковано і відомому вже на той час вченому М. Смішку. У жовтні 1947 р. йому присвоєно науковий ступінь кандидата історичних наук та звання доцента (рис. 25).

У кінці 1949 р. – на початку 1950-х років вкотре відбулася сталінська чистка, внаслідок чого були звільнені окремі наукові й майже всі науково-допоміжні працівники, деякі – заслані до Сибіру (зокрема Олена Бійовська). Передчасно в 1950 р. помер І. Старчук.

У 1950 р. відділ поповнився трьома новими, уже досвідченими, науковими кадрами з Києва, які на довгий час зайняли провідні позиції в археології заходу України. Це – Юрій Захарук, Олександр і Катерина Черниші. Ось як

згадує ці події Л. Крушельницька: «В одній з кімнат, де працювало найбільше співробітників, ходив з кута в кут, (як завжди – з цигаркою в руці), завідувач відділу археології – Маркіян Юліянович Смішко. – Товариші! – Знервовано вигукнув він. – Нас знову перекидають у інше приміщення... У 1949 р. Відділ розмістили в колишньому будинку НТШ на вулиці Радянській (нині вона носить ім'я Винниченка) № 24, виділивши більшу частину третього поверху і майже усе підвальне приміщення. А в 1950 р. ми вже зустрічали нових працівників: сімейні пари Чернишів і Захаруків» (рис. 26) [Крушельницька, 2014, с. 11, 13].

Наступний важливий етап розвитку археології у Львові й загалом західноукраїнському краї пов'язаний з утворенням Інституту суспільних наук АН УРСР, заснованим 21 лютого 1951 р. М. Смішко був завідувачем відділу археології до 1961 р., із невеличкою перервою в

1953–1955 рр.⁶ Посаду заступника директора з наукової роботи він обіймав також у 1960–1964 рр.

Рис. 26. Маркіян Смішко у відділі археології. Архів родини Смішків
Fig. 26. Markian Smishko in the Department of archeology. Smishko family's archive

Рис. 27. «Корифеї львівської археології» початку 1950-х років: Олексій Ратич, Юрій Захарук, Маркіян Смішко. Архів ВА ІУ НАНУ
Fig. 27. «Luminaries of Lviv archeology» of the beginning of 1950-th: Oleksiy Ratych, Yuriy Zakharuk, Markian Smishko. Archive of DA IUS NASU

⁶ У цей час Маркіян Смішко був на посаді заступника директора інституту, а відділом керував Юрій Захарук.

Рис. 28. Маркіян Смішко у відділі. Грудень 1970 р. Архів родини Смішків

Fig. 28. Markian Smishko in the Department of archeology. December, 1970. Smishko family's archive

Усі штатні працівники Львівського відділу Інституту археології АН УРСР автоматично перейшли до відділу археології Інституту суспільних наук. На 1951 р. відділ був укомплектований так: Маркіян Смішко – завідувач, Юрій Захарук, Олексій Ратич, Олександр Черниш, Йосип Пеленський – старші наукові, Катерина Черниш, Валентина Кравець, Павло Керманський (філолог) – молодші наукові співробітники, Тетяна Данилович – лаборант, Лариса Крушельницька – художник, Мечислав Гембарович – бібліотекар (рис. 27). Майже про кожного з них є публікації в науковій літературі.

Упродовж червня–вересня 1951 р. М. Смішко виконував обов'язки директора інституту.

Незалежно від посад, на першому місці у нього завжди була наукова робота. Ще в міжвоєнний період він досліджував цікаву групу пам'яток, поширених у Прикарпатті, Карпатах та Закарпатті. Після війни дослідник продовжив ці студії і підготував монографію «Карпатські кургани I тисячоліття нашої ери» (1960). На основі аналізу здобутого матеріалу виділив окрему археологічну культуру карпатських курганів. У 1965 р. захистив докторську дисертацію.

У 1971 р. М. Смішко вийшов на пенсію. Однак це не означало, що він перестав навідуватися до відділу і приходити на всі наукові заходи. З цього часу збереглося чимало цікавих світлин, які дають уявлення, як працювали археологи в кабінетах (рис. 28). Учений мав своє робоче місце й нерідко засиджувався там допізна. Він жив археологією і тільки в академічному середовищі міг повноцінно працювати.

Експедиційна діяльність у радянський період

М. Смішко разом із К. Маєвським у перший рік існування відділу проводили розкопки поселення культури полів поховань у Вікнинах Великих на Тернопільщині [Смішко, 1947, с. 112–122]. Цікаво, що ці роботи анонсовано в газетах, зокрема 18 червня 1940 р. на сторінках газети «Вільна Україна» читаємо: «Розкопки пам'ятників з доби "полів поховань" намічено провести біля с. Великі Окнини та в с. Раковець Чеснівський, Тернопільської області, а також на цвинтарі с. Деревляни, Ровенської області. Цими розкопками керуватимуть доценти М. Ю. Смішко і К. К. Маєвський» [Археологічні розкопки..., 1940]. Результати опублікував на

сторінках журналу «Археологія». «Здобутий матеріал належить до трьох різних хронологічних груп: гальштатського періоду, доби полів поховань та ранньофеодального періоду», – писав він у статті 1947 р. [Смішко, 1947, с. 112].

Із розкопок у Вікнинах Великих в архіві відділу археології збереглося кілька цікавих світлин, які виконав Олександр Цинкаловський.

У 1948 р. М. Смішко разом із В. Кравець та О. Бійовською проводив масштабні дослідження на Закарпатті, де на могильнику в Ізі розкопав 11 насипів (рис. 29). Учасником цієї експедиції був співробітник Ужгородського історико-краєзнавчого музею Костянтин Бернякович [Ситник, 2002, с. 21]. Усі ці пам'ятки М. Смішко відніс до єдиної археологічної культури, яку назвав «культура карпатських курганів» [Смішко, 1948, с. 107–109]. Наступного року в цьому ж складі експедиція Львівського відділу археології провела розкопки на великому курганному могильнику, відомому ще з міжвоєнного періоду в с. Білки Іршавського р-ну (рис. 30) [Смішко, 1956, с. 24–28].

Одні з найрезонантніших досліджень М. Смішка пов'язані зі склоробною майстернею III–IV ст. н. е. поблизу Комарова Чернівецької обл. (рис. 31–32). Упродовж 1956–1957 рр. Дністрянська ранньослов'янська археологічна експедиція інституту провела розкопки на площі понад 1 000 м². М. Смішко опублікував лише попереднє повідомлення, у якому виклав основні результати досліджень й акцентував, що «поселення із залишками скляного виробництва біля Комарова є унікальною пам'яткою III–IV ст. на території Східної і Центральної Європи» [Смішко, 1964, с. 79]. Роботи продовжено в 1962 р. та 1965 р., підготовлено наукові звіти, але ці матеріали вчений не опублікував – згодом їх оприлюднив його учень Володимир Цигилик, який брав у них участь [Цигилик, 2006, с. 100–106].

Рис. 29. Закарпаття, Іза. Зліва направо: Костянтин Бернякович і Маркіян Смішко. 1948 р. Архів ВА ІУ НАНУ

Fig. 29. Transcarpathian region, Iza. From left to right: Kostyantyn Bernyakovych and Markian Smishko. 1948. Archive of DA IUS NASU

Рис. 30. Білки на Закарпатті, 1949 р. Зліва направо: Олена Бійовська, (?), Валентина Кравець, Маркіян Смішко, (?). Архів ВА ІУ НАНУ

Fig. 30. Bilky on Trans-Carpathian region, 1949. From left to right: Olena Biyovska, (?), Valentyna Kravets, Markian Smishko, (?). Archive of DA IUS NASU

Рис. 31. Експедиція Маркіяна Смішка в с. Комарів Чернівецької обл. 1957 р.

Fig. 31. Expedition led by Markian Smishko in Komariv, Chernivtsi region. 1957

У наступні польові сезони (1958–1959) М. Смішко працював у с. Острівець на Станіславівщині. Під час розкопок могильника й поселення культури Ноа археолог розкопав сарматські поховання [Смішко, 1962, с. 54]. З Острівця збереглося кілька листів до дружини Євгенії, у яких детально описано результати досліджень. М. Смішко настільки жив археологією, що навіть приватне листування виступає надзвичайно інформативним джерелом. Щоб не бути голослівною, наведу кілька цитат. Так, у листі від 24 серпня 1958 р. він пише: «... на сьогодні виявили 44 поховання, які відносяться до VIII ст. до н. е. і 5 поховань першого сторіччя н. е., найправдоподібніше, сарматські. Весь, добутий нами матеріал дуже інтересний з наукового погляду і кидає нове світло на племінно-культурні відносини в стародавній час на території Подністрів'я» [Архів родини Смішків]. Фотографом в експедиції працював Юліан Дорош.

Загалом, М. Смішко провів близько 70 експедицій. Часто це було по кілька повноцінних стаціонарних розкопок за польовий сезон, а поза ними – постійні розвідки (рис. 33). Дослідник ніколи не відмовлявся виїжджати в поле для надання консультацій молодшим колегам та залюбки ділився розкопаним матеріалом, якщо це виходило за сферу його наукових інтересів.

Підбиваючи підсумки життя і наукової діяльності вченого, варто акцентувати, що Маркіян-Орест Смішко сформувався як археолог у польському Львівському університеті. Тут він голосно заявив про себе в науковому світі та зробив відкриття, завдяки яким увійшов в історію української археології. Однак навчання і робота в університеті не відмежувала його від українського середовища, згадаймо хоча б те, що 1933 р. він був дійсним членом НТШ.

Особлива заслуга М. Смішка перед львівською археологією – його робота у відділі археології. Успішне керівництво підрозділом, який виступав провідною академічною установою на заході України, давало змогу вченому налагодити наукові контакти із провідними археологами того часу. Найкраще про його внесок у становлення відділу

Рис. 32. Експедиція для місцевих школярів. Комарів, 1957 р.

Fig. 32. Excursion for local pupils. Komariv, 1957

Рис. 33. Археологічні розвідки на р. Гнила Липа поблизу с. Дем'янів на Івано-Франківщині. 1960 р. Микола Пелещишин, Володимир Цигилик, Едуард Балагурі, Маркіян Смішко, Володимир Баран, Роман Багрій

Fig. 33. Archeological survey on Gnyla Lypa river near Demyaniv, Ivano-Frankivsk region. 1960-th. Mykola Peleschyshyn, Volodymyr Syhylyk, Eduard Balaguri, Markian Smishko, Volodymyr Baran, Roman Bagriy

Рис. 34. Портрет Маркіяна Смішка художниці Олени Манастирської. 1948 р.

Fig. 34. Portrait of Markian Smishko made by painter Olena Manastyrska. 1948

Рис. 35. Маркіян Смішко з родиною на г. Хом'як. 1934 р. Архів родини Смішків
Fig. 35. Markian Smishko and his family on Khomyak Mount. 1934. Smishko family's archive

Рис. 36. Маркіян Смішко з внуком Орестом. 1980
Fig. 36. Markian Smishko with his grandson Orest. 1980

висловився колега Вітольд Ауліх, який писав, що «з посаженого і виплеканого Маркіяном Юліановичем зернятка виросло міцне дерево, яке далі росте, розвивається і плодоносить» [Ауліх, 1995, с. 6].

Сучасники згадують М. Смішка передусім як ученого європейського рівня, наділеного «широкою ерудицією та блискучим дотепом» [Ауліх, 1995, с. 6]. У відділі, де він проводив багато часу, всі розмови точилися навколо археології, нових відкриттів, «свіжих» публікацій. Неодноразово цікава тема, яку він піднімав, ставала предметом багатоденного обговорення. Спілкування з колегами відбувалося і поза роботою. У спогадах сина має місце епізод про святкування дня народження батька 1948 р., коли керівник відділу отримав виконаний олійними фарбами великий портрет на робочому місці авторства Олени Манастирської (рис. 34).

М. Смішко був хорошим лектором, якого любили і з цікавістю слухали студенти [Циглик, 2005, с. 161]. Він виховав плеяду учнів, підготував двох докторів і п'ять кандидатів наук. Часто, зокрема й на світлинах, його можна побачити з цигаркою в руках. Добре писав. У всіх значеннях. Почерк виразний, гарний, простий до читання, науковий стиль – легкий і грамотний.

Поза наукою М. Смішко любив подорожі та модно одягатися (рис. 35). Цікаво, що навіть для експедицій спеціально замовляв одяг. Свідчення цього знаходимо в листах до дружини Євгенії з Острівця. Так 21 липня 1958 р. писав: «Сьогодні ввечері вибираюся до кравця в справі пошиття польового костюму», а вже за кілька тижнів із поля інформував, що «мій новий експедиційний костюм носить дуже добре і я дуже з нього вдоволений» (Лист від 10 серпня 1958 р.). А ще – співав у перших тенорах у чоловічому хорі «Сурма». Репетиції відвідував двічі на тиждень. Любив співати вдома.

Огортав опікою і турботою свою сім'ю (рис. 36). Нечисленні листи, що збереглися з поля до дружини й сина, відображають глибокий внутрішній позанауковий світ Вченого, у них присутнє тепле слово та похвала дружині («варить нам їжу хозяйка по сусідству і, треба, сказати, що варить доволі смачно (очевидно, ніякого порівняння немає з якістю готування Твого, Геню»), постійні запрошення сина Романа в експедицію («приймемо Тебе “чим хата багата”. Жду у вівторок, 20 серпня, а коли б ти не зміг вибратись в цей день, то буду ждати 21-ого»). Необхідно відзначити, що в цих листах до рідних М. Смішко дуже детально описував процес польових робіт, результати досліджень, подальші плани.

До останніх днів працював. Відійшов у засвіти 20 березня 1981 р. Напередодні готував відгук на докторську дисертацію Алли Сміленко на тему «Слов'яни та їх сусіди в Степовому Подніпров'ї (історія і культура населення в II–XIII ст.)», який відправив у четвер, 19 березня. А 24 березня мав виступати офіційним опонентом на захисті...

Похований на Янівському кладовищі.

Сьогодні, із перспективи часу, молоде покоління археологів неодноразово слухає спогади старших колег про особливу академічну атмосферу у відділі епохи Маркіяна Смішка, без покликань на його праці не обходиться жодне наукове видання з римської та ранньослов'янської археології, йому присвячують наукові збірки та конференції. І це – лише та невеличка шана, яку ми можемо скласти на вітвар пам'яті Маркіяна Юліановича Смішка.

Декларація щодо конфлікту інтересів. Авторка цієї статті заявляє, що у неї немає існуючого конфлікту наукових і фінансових інтересів чи особистих вигод, отриманих від третіх осіб, які могли б вплинути на дослідження, результати яких наведено у цій статті.

Подяки. Висловлюю вдячність внукові Маркіяна Смішка панові Оресту за люб'язно надані світліни та документи з родинного архіву, без яких дослідження було би значно біднішим.

ЛІТЕРАТУРА

Адамишин, О. (2014). Поховальні пам'ятки археології у дослідженнях Маркіяна Смішка. *Наукові записки. Серія Історія*. Тернопіль, 1 (2), 98–102.

Археологічні розкопки в західних областях України (1940). *Вільна Україна*. 18.06.

Ауліх, В. (1995). Пам'яті Маркіяна Юліановича Смішка. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 6, 4–6.

Баран, В. (1964). Ранньослов'янські пам'ятки Верхнього Подністров'я і Південно-Західної Волині. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 5, 95–114.

Баран, В. (2002). Дослідник давньої історії слов'ян (до 70-річчя від дня народження М.Ю. Смішка). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 8, 8–9.

Білас, Н. (2005). Археологічна наука у Львівському університеті (XIX – 30-ті роки XX ст.). *Археологічні дослідження Львівського університету*, 8, 46–114.

Білас, Н. (2009). Організація навчального процесу на кафедрі праісторії Львівського університету 1921–1939рр. *Археологічні дослідження Львівського університету*, 12, 204–225.

Булик, Н. (2018). З'їзди студентів-археологів польських університетів у 1930-х рр.: львівський вимір. *Вісник ХНУ. Серія історія*, 54, 82–95.

- Войтович, М. (2020). Поховальний обряд населення культури шнурової кераміки Верхнього Придністер'я. *Духовна культура населення Прикарпаття, Волині і Закарпаття від найдавніших часів до середньовіччя (вибрані проблеми)*: колект. моногр. / відп. ред. Н. Булик. Львів, 100–171.
- Гавінський, А. (2009). Поселення культури лійчастого посуду в Малих Грибовичах. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 13, 172–197.
- ДАЛО. Ф. 26. Оп. 5. Спр. 1758. Арк. 43.
- ДАЛО. Ф. 26. Оп. 5. Спр. 1583. Арк. 51–52.
- Домбровський, О. (1993). Маркіян-Орест Смішко. *Український історик*. Нью-Йорк, 30, 136–141.
- Клапчук, М. (2006). Спогади. *Археологічні дослідження Львівського університету*, 9, 289–305.
- Крушельницька, Л. (2014). Замість заспіву. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 18, 11–14.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). Спр. 42. Ч. 5. 96 арк.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). Ф. 26. Спр. 17. Ч. 2. 654 арк.
- Мацкевий, Л. (2002). Маркіян Смішко – видатний дослідник археології України. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 8, 12–20.
- Махнік, Я., Павлів, Д., Петегирич, В., Принада, І. (2002). Кургани крайнього заходу Подільської височини. *Записки НТШ. Праці археологічної комісії*. Львів, 244, 481–505.
- НА ВА ІУ НАН України. Матеріали М. Смішка.
- НА ІУ НАН України, спр. 253.
- Найда, О. (1998). Окремі аспекти діяльності Історико-філософської секції Наукового товариства ім. Шевченка. 1913-1940-ві роки. *З історії Наукового товариства ім. Шевченка. Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові*. Львів, 10, 24–33.
- Наукові викопки на Гуцульщині (1936). Діло. 9 серпня. 178, 8.
- Пастернак, Я. (1948). Наукове товариство ім. Шевченка в час другої світової війни. *Сьогодні і минуле*. Мюнхен-Нью-Йорк, 1, 37–40.
- Петегирич, В. (1983). Пам'ятки часу навали золотоординців на Галицьку землю. *Археологія*, 42, 47–51.
- Петегирич, В. (2019). Городниця над Дністром – невідоме місто княжої доби в Галицькій землі. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 23, 126–153.
- Петегирич, В., Павлів, Д. (1991). Археологія у дослідженнях членів НТШ. *Записки НТШ. Праці історико-філософської секції*. Львів, ССХХІІ, 412–426.
- Свешніков, І. (1964). Пам'ятки голіградського типу на Західному Поділлі. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 5, 40–66.
- Свешніков І. (2008). Спогади музейного працівника. *Пам'ятки України: Історія та культура*. Київ, II, 1–38.
- Смішко, М. (1933). Досліди над преісторією Східної Галичини. Нова теорія про шнурову кераміку. *Діло*. 14 жовтня. 270, 2.
- Смішко, М. Ю. (1947). Селище доби «полів поховань» у Вікнинах Великих. *Археологія*, 1, 112–122.
- Смішко, М. Ю. (1948). Доба полів поховань в західних областях УРСР. *Археологія*, 2, 107–109.
- Смішко, М. Ю. (1956). Курганний могильник ранньозалізного часу в с. Білках Закарпатської області. *Археологічні пам'ятки УРСР*. Київ, VI, 24–28.
- Смішко, М. (1960). Карпатські кургани першої половини I тисячоліття нашої ери. Київ, 186 с.
- Смішко, М. Ю. (1962). Сарматські поховання біля с. Острівець Станіславської області. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 4, 54–70.
- Смішко, М. Ю. (1964). Поселення III–IV ст. н.е. із слідами скляного виробництва біля с. Комарів, Чернівецької області (попереднє повідомлення). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 5, 67–80.
- Смішко, О. (1998). Тридцять років в науковій діяльності Маркіяна Смішка. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. Постаті української археології*, 7, 50–53.

- Смішко, Р. (2011). Спогади про Маркіяна Смішка. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 15, 11–18.
- Ситник, О. (2002). Архівні матеріали археологічних досліджень Маркіяна Смішка. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 8, 20–23.
- Ситник, О. (2006). Львівська археологічна школа у період потрясінь та випробувань (1939–1951). *Археологічні дослідження Львівського університету*, 9, 106–133.
- Ситник, О. (2012). Археологічна наука у Львові. Перша половина ХХ століття. Львів–Жешів, 365 с. Хроніка Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові за час від 1.I.1935 – 25.XII.1937. (1937). Львів, 73, 53.
- Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 769. Арк. 13
- Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 310 (Український університет, м. Львів). Оп. 1. Спр. 356. 12 арк.
- Цигилик, В. (1998). Маркіян Смішко – дослідник римської доби на Прикарпатті і Волині. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. Постаті української археології*, 7, 47–50.
- Цигилик, В. (2002). Вчений, педагог, людина (до 100-річчя від дня народження М. Смішка). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 8, 10–12.
- Цигилик, В. (2005). Маркіян Смішко як науковець і педагог. *Археологічні дослідження Львівського університету*, 8, 158–162.
- Цигилик, В. (2006). До питання зародження скляного виробництва на Прикарпатті. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 10, 100–106.
- Чебан, М. (2018). Українські студенти-історики в Університеті Яна Казимира (1919–1939). *Освіта національних меншин в Україні: історичні традиції, правові засади, сучасні виклики (XX – початок XXI століть)* / ред. І. Соляр. Львів, 1, 278–293.
- Bryk, J. (1930). Tymczasowe sprawozdanie z badan archeologicznych we Wschodniej Malopolsce. *Z Otchłani Wieków*, 5 (6), 92.
- Gurba, J., Kowowski, A. (1992). Działalność naukowa Marcjana Śmieszki w okresie przed II wojną światową. *Spotkania polsko-ukraińskie*. Red. Z. Mańkowski. Lublin, 87–94.
- Kronika. (1932). *Z Otchłani Wieków*, 7 (2–3), 49.
- Lech, J. (2006). Z badań polsko-ukraińskich związków w archeologii do II wojny światowej. *Przegląd Archeologiczny*, 54, 5–57.
- Muzeum Archeologiczne w Krakowie. SP 33/9. Ark. 273–275.
- Nowe wykopaliska. (1933). *Z Otchłani Wieków*, 8 (1–2), 21–25.
- Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie. Nr 756-IV.
- Pierwszy Zjazd Uczniów prehistorji na Wyższych Uczelniach. (1930). *Z Otchłani Wieków*, 5 (6), 81–83.
- Rybicka, A. (2002). Instytut Niemieckiej Pracy Wschodniej. Instił tut für Deutsche Ostarbeit. Kraków 1940–1945. Warszawa, 196 s.
- Śmiszko, M. (1934). Osady ludzkie z przed trzech tysięcy sześciuset lat w okolicy Lwowa. *Zbliżka i zdaleka*. Lwów, II. (1(9)), 3–6.
- Śmiszko, M. (1934a). Nowe wykopaliska Małopolska Wschodnia. *Z Otchłani Wieków*, 9 (1), 1–20.
- Śmiszko, M. (1935). Stanowisko wczesnorzymskie w Kołokolinie, pow. rohatyński. *Wiadomości Archeologiczne*, 13, 155–165.
- Śmiszko, M. (1939). Tymczasowe sprawozdanie z badań na osadzie neolitycznej w Horodnicy, pow. Horodenka. *Extrait du Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres*. Cracovie, 67–73.
- Sulimirski, T. (1933). Die schnur keramischen Kulturen und das indoeuropäische Problem. *La Pologne en VIIe Congrès des Sciences Historiques*. Warszawa, 1, 287–308.
- Sulimirski, T. (1935). Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego. *Z Otchłani Wieków*, 10 (2), 20–28.
- Sulimirski T. (1968). Cordet ware and Globular Amphorae North-East of the Carpathians. London. 227 s.
- Zakościelna, A., Gurba, J. (2002). Wkład Marcjana Śmieszki w badania nad eneolitem Podkarpacia i Wołynia. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 8, 24–26.

REFERENCES

- Adamyshyn, O. (2014). Pokhovalni pam'iatky arkeolohii u doslidzhenniakh Markiana Smishka. *Scientific Issues Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series:History*. Ternopil, 1 (2), 98–102. (in Ukrainian).
- Arkeolohichni rozkopky v zakhidnykh oblastiakh Ukrainy (1940, June 18). *Vilna Ukraina*. (in Ukrainian).
- Aulikh, V. (1995). Pam'iaty Markiana Yulianovycha Smishka. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 6, 4–6. (in Ukrainian).
- Baran, V. (1964). Rannoslov'ianski pam'iatky Verkhnoho Podnistrov'ia i Pivdenno-Zakhidnoi Volyni. Pam'iaty Markiana Yulianovycha Smishka. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 5, 95–114. (in Ukrainian).
- Baran, V. (2002). Doslidnyk davnoi istorii slov'ian (do 70-richchia vid dnia narodzhennia M.Yu. Smishka). *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 8, 8–9. (in Ukrainian).
- Bilas, N. (2005). Arkeolohichna nauka u Lvivskomu universyteti (KhIKh – 30-ti roky KhKh st.). *Archeological research of L'viv University*, 8, 46–114. (in Ukrainian).
- Bilas, N. (2009). Orhanizatsiia navchalnoho protsesu na kafedri praistorii Lvivskoho universytetu 1921–1939rr. *Archeological research of L'viv University*, 12, 204–225. (in Ukrainian).
- Bulyk, N. (2018). Congresses of students-archeologists universities of Poland in 1930-th: Lviv dimension. *Kharkov University bulletin. Series:History*. 54, 82–95. (in Ukrainian).
- Vojtovych, M. (2020). Funeral ritual of the population of Corded ware culture in Upper Dnister region. In N. Bulyk (Ed.). *Dukhovna kultura naseleennia Prykarpattia, Volyni i Zakarpattia vid naidavnishykh chasiv do serednovichchia (vybrani problemy): kolekt. monohr*. Lviv, 100–171. (in Ukrainian).
- Havynskiy, A. (2009). Poseleennia kultury liichastoho posudu v Malykh Hrybovychakh. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 13, 172–197. (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti. F. 26. Op. 5. Spr. 1758. Ark. 43. (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti. F. 26. Op. 5. Spr. 1583. Ark. 51–52. (in Ukrainian).
- Dombrovskiy, O. (1993). Markian-Orest Smishko. *Ukrainskyi istoryk*. Niu-Iork, 30, 136–141.
- Klapchuk, M. (2006). Spohady. *Archeological research of L'viv University*, 9, 290. (in Ukrainian).
- Krushelnytska, L. (2014). Zamist zaspivu. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 18, 11–14. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (Viddil rukopysiv)*. F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 42. Ch. 5. 96 ark. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (Viddil rukopysiv)*. F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 17. Ch. 2. 654 ark. (in Ukrainian).
- Matskevyy, L. (2002). Markian Smishko – vydatnyi doslidnyk arkeolohii Ukrainy. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 8, 12–20. (in Ukrainian).
- Makhnik, Ya., Pavliv, D., Petehrych, V., & Prynada, I. (2002). Kurhany krainoho zakhodu Podilskoi vysochyny. *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. Pratsi arkeolohichnoi komisii*. Lviv, 244, 481–505. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv viddilu arkeolohii Instytutu ukrainoznavstva im. i. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii Ukrainy*. Materialy M. Smishka. (in Ukrainian).
- Naukovyi arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. i. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii Ukrainy*, spr. 253, s. 57–58. (in Ukrainian).
- Naida, O. (1998). Okremi aspekty diialnosti Istoryko-filosofskoi sektsii Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. 1913-1940-vi roky. *Z istorii Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. Zbirnyk dopovidei i povidomlen naukovykh sesii i konferentsii Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi*. Lviv, 10, 24–33. (in Ukrainian).
- Naukovi vykopky na Hutsulshchyni (1936, August 9). *Dilo*. 178, 8. (in Ukrainian).
- Pasternak, Ya. (1948). Naukove tovarystvo im. Shevchenka v chas druhoi svitovoi viiny. *Sohochasne y mynule*. Miunkhen-Niu-Iork, 1, 37–40. (in Ukrainian).

- Petehyrych, V. (1983). Pam'iatky chasu navaly zolotoordyntsv na Halytsku zemliu. *Archeology*, 42, 47–51. (in Ukrainian).
- Petehyrych, V. (2019). Horodnytsia nad Dnistrom – unknown medieval city in Halych land. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 23, 126–153. (in Ukrainian).
- Petehyrych, V., & Pavliv, D. (1991). Arkheolohiia u doslidzhenniakh chleniv Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. Pratsi istoriko-filosofovskoi sekti. Lviv, CCXXII*, 412–426. (in Ukrainian).
- Svieshnikov, I. (1964). Pam'iatky holihradskoho typu na Zakhidnomu Podilli. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 5, 40–66. (in Ukrainian).
- Svieshnikov I. (2008). Spohady muzeinoho pratsivnyka. *Pam'iatky Ukrainy: Istoriia ta kultura*. Kyiv, 2, 1–38. (in Ukrainian).
- Smishko, M. (1933, October 14). Doslydy nad preistoriieiu Skhidnoi Halychyny. Nova teoriia pro shnurovu keramiku. *Dilo*. 270, 2. (in Ukrainian).
- Smishko, M. Yu. (1947). Selyshche doby «poliv pokhovan» u Viknynakh Velykykh. *Archeology*, 1, 112–122. (in Ukrainian).
- Smishko, M. Yu. (1948). Doba poliv pokhovan v zakhidnykh oblastiakh URSR. *Archeology*, 2, 107–109. (in Ukrainian).
- Smishko, M. Yu. (1956). Kurhannyi mohyl'nyk rannoizal'noho chasu v s. Bilkakh Zakarpatskoi oblasti. *Arkheolohichni pam'iatky Ukrainy i sotsialistychnoi respubliki*. Kyiv, VI, 24–28. (in Ukrainian).
- Smishko, M. (1960). *Karpatski kurhany pershoi polovyny I tysiacholittia nashoi ery*. Kyiv, 186 p. (in Ukrainian).
- Smishko, M. Yu. (1962). Sarmatski pokhovannia bilia s. Ostrivets Stanislavskoi oblasti. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 4, 54–70. (in Ukrainian).
- Smishko, M. Yu. (1964). Poselennia III–IV st. n.e. iz slidamy sklianoho vyrobnytstva bilia s. Komariv, Chernivetskoj oblasti (poperednie povidomlennia). *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 5, 67–80. (in Ukrainian).
- Smishko, O. (1998). Trydtsiaty roky v naukovi diialnosti Markiana Smishka. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 7, 50–53. (in Ukrainian).
- Smishko, R. (2011). Spohady pro Markiana Smishka. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 15, 11–18. (in Ukrainian).
- Sytnyk, O. (2002). Arkhivni materialy arkheolohichnykh doslidzhen Markiana Smishka. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 8, 20–23. (in Ukrainian).
- Sytnyk, O. (2006). Lvivska arkheolohichna shkola u period potriasin ta vyprobuvan (1939–1951). *Archeological research of L'viv University*, 9, 106–133. (in Ukrainian).
- Sytnyk O. (2012). *Arkheolohichna nauka u Lvovi. Persha polovyna 20 stolittia*. Lviv–Zheshiv, 365 p.
- Khronika Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi za chas vid 1.1.1935 – 25.12.1937. (1937). Lviv, 73, 53. (in Ukrainian).
- Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy*. F. 1. Op. 70. Spr. 769. Ark. 13. (in Ukrainian).
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi*. F. 310 (Ukrainskyi universytet, m. Lviv). Op. 1. Spr. 356. 12 ark. (in Ukrainian).
- Tsyhylyk, V. (1998). Markian Smishko – doslydnyk rym'skoi doby na Prykarpatti i Volyni. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*. *Postati ukrainskoi arkheolohii*, 7, 47–50. (in Ukrainian).
- Tsyhylyk, V. (2002). Vchenyi, pedahoh, liudyna (do 100-rychchia vid dnia narodzhennia M. Smishka). *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 8, 10–12. (in Ukrainian).
- Tsyhylyk, V. (2005). Markian Smishko yak naukovec i pedahoh. *Archeological research of Lviv University*, 8, 158–162. (in Ukrainian).
- Tsyhylyk, V. (2006). Do pytannia zarodzhennia sklianoho vyrobnytstva na Prykarpatti. *Materials and studies on archeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 10, 100–106. (in Ukrainian).

- Cheban, M. (2018). Ukrainski studenty-istoryky v Universyteti Yana Kazymyra (1919–1939). In: I. Soliar (Ed.), *Osvita natsionalnykh menshyn v Ukraini: istorychni tradytsii, pravovi zasady, suchasni vyklyky (20 – pochatok 21 stolit)* Lviv, 1, 278–293. (in Ukrainian).
- Bryk, J. (1930). Tymczasowe sprawozdanie z badan archeologicznych we Wschodniej Malopolsce. *Z Otchlani Wiekow*, 5 (6), 92.
- Gurba, J., Kowowski, A. (1992). Dzialalnosc naukowa Marcjana Smiszki w okresie przed II wojna swiatowa. *Spotkania polsko-ukrainskie*. Red. Z. Mańkowski. Lublin, 87–94.
- Kronika. (1932). *Z Otchlani Wiekow*, 7 (2–3), 49.
- Lech, J. (2006). Z badan polsko-ukrainskich związkow w archeologii do II wojny swiatowej. *Przegląd Archeologiczny*, 54, 5–57.
- Muzeum Archeologiczne w Krakowie. SP 33/9. Ark. 273–275.
- Nowe wykopaliska. (1933). *Z Otchlani Wiekow*, 8 (1–2), 21–25.
- Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie. Nr 756-IV.
- Pierwszy Zjazd Uczniow prehistorji na Wyzszych Uczelniach. (1930). *Z Otchlani Wiekow*, 5 (6), 81–83.
- Rybicka, A. (2002). Instytut Niemieckiej Pracy Wschodniej. InstiI tut für Deutsche Ostarbeit. Kraków 1940–1945. Warszawa, 196 s.
- Smiszko, M. (1934). Osady ludzkie z przed trzech tysięcy sześciuset lat w okolicy Lwowa. *Zblizka i zdaleka*. Lwów, II. (1(9)), 3–6.
- Smiszko, M. (1934a). Nowe wykopaliska Malopolska Wschodnia. *Z Otchlani Wiekow*, 9 (1), 1–20.
- Smiszko, M. (1935). Stanowisko wczesnorzymskie w Kolokolinie, pow. rohatynski. *Wiadomości Archeologiczne*, 13, 155–165.
- Smiszko, M. (1939). Tymczasowe sprawozdanie z badan na osadzie neolitycznej w Horodnicy, pow. Horodenka. *Extrait du Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres*. Cracovie, 67–73.
- Sulimirski, T. (1933). Die schnur keramischen Kulturen und das indoeuropäische Problem. *La Pologne en VIIe Congrès des Sciences Historiques*. Warszawa, 1, 287–308.
- Sulimirski, T. (1935). Sprawozdanie z dzialalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego. *Z Otchlani Wiekow*, 10 (2), 20–28.
- Sulimirski T. (1968). Cordet ware and Globular Amphorae North-East of the Carpathians. London. 227 s.
- Zakościelna, A., Gurba, J. (2002). Wkład Marcjana Smiszki w badania nad eneolitem Podkarpacia i Wołynia. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 8, 24–26.

Стаття: надійшла до редакції 29.09.2020
прийнята до друку 08.12.2020

**IN AUSTRIAN, POLISH AND SOVIET LVIV:
PROSOPOGRAPHICAL PORTRAIT OF MARKIAN-OREST SMISHKO**

Natalia BULYK

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenko Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine,
e-mail: nata_bnm@ukr.net*

This article is dedicated to famous Lviv archaeologist Markian-Orest Smishko, whose 120-th anniversary is celebrated by scientific community on November 7, 2020. Life and scientific activity of archaeologist during periods of different political regimes are displayed on the basis of a large source base. Lion's share of researcher's archives is preserved in Lviv. However, most of them, in particular, materials from the family archive, were introduced into scientific circulation for the first time. M. Smishko was born, lived and worked all his life in Lviv. His formation as archaeologist can be dated back to the interwar period and is associated with Polish University of Lviv. Till 1939, he discovered, researched, and put into scientific circulation a large number of

archaeological sites that made his name well-known. Special place in his scientific research of this time belongs to sites of Early Roman period. Simultaneously, M. Smishko conducted classes for students, took part on scientific grants, organized archaeological collection of the University and restored archaeological finds. He was one of L. Kozłowski's favorite pupils.

The next stage of M. Smishko's life is connected with academic archeology of Lviv. From 1940 to 1961, M. Smishko headed the Department of Archeology, which was a leading academic institution in western Ukraine. Initially, it was Lviv Department of the Institute of Archeology of Academy of Sciences of USSR, and since February 1951 – Department of Archeology of the Institute of Social Sciences of Academy of Sciences of USSR. Here M. Smishko showed himself best as a scientist and organizer of academic activity, carried out his most resonant field research, published most important scientific works, including «Карпатські кургани I тисячоліття нашої ери» («Carpathian barrows of the first millennium AD») (1960) in which he distinguished a separate archaeological culture of Carpathian Tumuli, defended his doctoral dissertation (1965), raised a whole constellation of his pupils and followers.

Key words: Markian Smishko, barrows, cemeteries, burial sites, Early Slavic archeology, Roman period, Carpathian Tumuli culture, glass workshop, Komariv.